

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ”

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА ПО РОМАНИСТИКА И ГЕРМАНИСТИКА

ТАНЯ СТАНИСЛАВОВА НАЙДЕНОВА

**ОБРАЗЪТ НА ЖЕНАТА В БЪЛГАРСКАТА И ИСПАНСКАТА
ПАРЕМИОЛОГИЯ**

**АВТОРЕФЕРАТ КЪМ ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР”**

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

ПРОФ. ДФН ИВАН ВЪЛЧЕВ КЪНЧЕВ

2016

Съдържание на дисертацията:

Увод	8
I. Теоретична постановка на дисертационния труд	15
1.1. Кратък обзор на развитието и изследванията в областта на Фразеологията и Паремиялогията	15
1.2. Същност на паремииите	17
1.3. Цели, подход и методи за провеждане на научното изследване	20
1.4. Бележки за мотивировката на настоящия труд, изграждането на корпуса и подбора на използваните паремии	21
II. Младата жена	26
2.1. Момиче, мома	27
2.1.1. Качествата и добродетелите на младата жена	27
2.1.1.1. Красота	27
2.1.1.2. Доброта	31
2.1.2. Недостатъците и пороците на младата жена	32
2.1.2.1. Мързел	33
2.1.2.2. Лошотия	34
2.1.2.3. Суета, самонадеяност и грозота	36
2.1.2.4. Пороци	38
2.1.2.4.1. Пиянство	39
2.1.2.4.2. Гуляйджийство	40
2.1.2.4.3. Срам и безсрамие, лекомислие и похотливост	42
2.1.2.4.4. Други пороци	51
2.1.3. Образът на младата жена през погледа на мъжете, момата като сексуален обект	53
2.1.4. Опазването на моминската чест, задомяването на младата жена и <i>старите моми</i>	58
2.1.5. Възрастта за женене на момата	67
2.1.6. Омъжването на момата	69
2.1.6.1. Предопределената раздяла с бащиния дом	70
2.1.6.2. Женихите	78

2.1.6.3. Мъжки съвети за избор на съпруга	81
2.1.6.3.1. Външност	82
2.1.6.3.2. Възраст	88
2.1.6.3.3. Имотност	91
2.1.6.3.4. Качества, недостатъци, предимства и пороци на кандидат – съпругата, за които паремите предупреждават	93
2.2. Булка, невеста, снаха	98
2.2.1. Жената и сватбените традиции	99
2.2.2. Външният вид на булката	106
2.2.2.1. Красотата и грозотата на булката	106
2.2.3. Положителните и отрицателните черти на булката	110
2.2.3.1. Добрата и лошата невеста	110
2.2.3.2. Мързеливата и работливата невеста	112
2.2.3.3. Недостатъците и пороците на невестата	114
2.2.4. Отношенията между снаха и свекърва	115
2.2.4.1. Отношението на свекървата към снахата	117
2.2.4.2. Отношението на снахата към свекървата	121
2.2.5. Отношенията между зет и тъстове	125
2.3. Дъщеря	128
2.4. Сестра	134
III. Зрялата жена	139
3.1. Съпруга и домакия. Мъжът и жената в брака.	140
3.1.1. Задълженията и грижите на зрялата жена. Домът като съдба и затвор. Разпределение на задълженията в домакинството.	140
3.1.1.1. Разпределение на (домашните) задължения между съпрузите.	148
3.1.1.2. Необходимостта на единия от другия	151
3.1.1.3. Задружността и дразгите между съпрузите	154
3.1.2. Отношенията между съпрузите – съперничество за власт, надмощие на мъжа над жената, насилието в семейството	157
3.1.2.1. Съперничество за власт	157
3.1.2.2. Надмощието на мъжа над жената. Пренебрежителното му отношение към нея. Определяването на жената.	160
3.1.2.3. Насилието в семейството	164

3.1.2.4. Против насилието и тормоза	173
3.1.3. Добродетелите и недостатъците на зрялата жена през погледа на мъжа. Поведението, което се изисква от „добрата съпруга”	175
3.1.3.1. Съпругата – добра и лоша	176
3.1.3.2. Съпругата – работлива и мързелива, чистница и мърлячка	181
3.1.3.3. Съпругата и алчността – спестовница и разсипница	186
3.1.3.4. Съпругата – умна или глупава, луда, хитра, лъжлива и незаслужаваща доверие	188
3.1.3.4.1. Умна и /или глупава	189
3.1.3.4.2. Хитра, лъжлива и незаслужаваща доверие	192
3.1.3.5. Женският език	194
3.1.3.6. Съпругата – вярна и невярна, порочна; леките жени; паремии със сексуален контекст	198
3.1.3.6.1. Съпругата – вярна и невярна, порочна	199
3.1.3.6.2. Леките жени	207
3.2. Майката	209
3.2.1. Женската стерилност и бременността; многодетната майка	210
3.2.1.1. Многодетната майка	214
3.2.2. Връзката между майката и децата – образа на любящата и грижовна майка закрилница, субективна и обективна, наказваща и прощаваща, възпитаваща и напътстваща. Връзката между майката и дъщерята. Връзката между майката и сина.	215
3.2.2.1. Любяща, грижовна, закрилница, субективна и обективна	216
3.2.2.1.1. Зооними	220
3.2.2.2. Майката възпитава, но и наказва децата си	221
3.2.2.3. Връзката между майка и дъщеря	225
3.2.2.4. Връзката между майка и син	227
3.2.3. Споделената грижа и отговорност на родителите	228
3.2.3.1. Образът на бащата	231
IV. Възрастната жена	236
4.1. Бабата	237
4.1.1. Грижовна	237
4.1.2. Мъдра и хитра, но и лесно надхитрена	238

4.1.3. „Дяволията” на бабата	239
4.1.4. Мързелива и бавна	240
4.1.5. Лакома	241
4.1.6. Капризна	242
4.1.7. Суетна и без реална преценка за себе си	242
4.2. Образът на дядото. Възрастното семейство	242
V. Други женски образи	246
5.1. Мащеха	246
5.2. Леля	247
5.3. Кума	247
5.4. Свекърва и тъща	248
5.5. Вдовица	248
5.6. Попадия и монахиня	251
Заклучения	254
Библиография	260

Дисертационният труд е изграден на базата на корпус от български и испански паремии, представящи образа на жената чрез описание на нейната възраст, външност, характер, обществени функции и роли в рамките на семейно-родовите отношения. Освен да представи образа ѝ, дисертацията си поставя за цел и да опише живота на жената в българското и испанското общество, претворявайки ежедневието ѝ през нейните задължения и отговорности както в рамките на дома, така и извън него. Така изграденият труд цели да разкрие емпиричното познание на двете разглеждани езикови общности и да опише тяхното отношение към жените, за да докаже, че езикът не е само средство за комуникация, но и извор на ценна етноложка информация и колективна мъдрост, отразяваща вековни нагласи и стереотипи на поведение.

Актуалността на избраната тема се обуславя от факта, че изследването е в сферата на така модерната *джендър лингвистика*, но за разлика от по-голямата част от трудовете, които се фокусират по-често върху проблемите на *феминизма* и *сексизма*, в настоящия труд извличаме от паремиите ценна социална и културна информация. Ние вярваме, че направеният съпоставителен анализ предлага не само много интересна, но и много важна информация за структурата на българското и испанското общество, за техните обичаи, традиции, вярвания, нагласи и убеждения по отношение не само на жените, но на двата пола като цяло.

В разработката се защитава **хипотезата**, че независимо от географската отдалеченост и липсата на значителни контакти между двете разглеждани общества през тяхната вековна история, приликите в менталитета и поведението са много повече от разликите, като това неминуемо се дължи както на патриархата в двете страни, така и на общочовешката логика, която не се мени по територия, а спрямо ценностите на различните езикови общности.

Обект на изследването е културната, антропологична и емпирична информация, която се съдържа в паремиите. Съпоставянето налага задълбочено анализиране на паремиологичния материал, както и на мотивировката, която е обусловила зараждането му.

Основна цел на работата е анализът на паремиологичния материал, за да се изгради възможно най-пълен и жив образ на жените в две много различни и далечни

едно от друго общества - българското и испанското. Да опише не само характера и поведението на нежния пол, но и ежедневието, задълженията и обществените му функции, семейно-родовите отношения между жените и останалите членове на фамилията, начина, по който ги третира силният пол и това как те се отнасят към него. Дисертацията си поставя за цел да представи в пълнота и с точност живота на слабия пол в двете разглеждани патриархални общества, да установи колко различен или пък еднакъв е бил животът на жените през вековете на Балканите и на Пиринеите.

За постигането на формулираната цел, в изследването се поставят за решаване следните конкретни **задачи** :

1. Семантичен анализ на паремииите на двата езика, принадлежащи на различни езикови общности, с цел да се разкрият приликите и разликите в менталитета им.
2. Изучаване на произхода и мотивировката на паремииите от съставения корпус, за да се изяснят причините за конкретно отношение на социума към жената, както и в обратния смисъл.
3. Хронологично проследяване на живота на жената, за да се изгради детайлна картина на женската действителност през всички етапи от живота ѝ и в най-важните моменти от него.

Така дефинираните задачи позволяват да се представи подробна картина на междуполовите отношения в двете разглеждани общества и да се разкрие отношението и мнението на социума за жената в различните етапи от живота ѝ.

Корпусът на изследването е изграден от общо 582 български и 713 испански пословици и поговорки, в които се описва женската възраст, външност, характер и поведение, обществени функции и роли в рамките на семейно-родовите отношения. Трябва да отбележим, че в испанския език съществува значително по-голям брой паремии, отнасящи се до образа на жената, отколкото притежава българският паремииологичен фонд. По тази причина за база на съпоставката служат българските паремии, защото по наше мнение корпусът не би бил добре структуриран и оформен, ако съществува много голяма разлика в броя фразеологизми на двата разглеждани езика, те не биха били съотносими едни към други.

Вярваме, че големината на корпуса позволява изпълнението на зададените цели, но не създава представата за лексикографски труд, какъвто не целим да изграждаме.

Методология

Методите, с които си служим, за да постигнем целите и да изпълним задачите, които сме си поставили, са тези на съпоставителната лингвокултурологията, антрополоингвистиката и етнолингвистиката.

Следваме теоретичните постановки на различни автори, някои от които Кънчев, Косериу, Ничева, Пермяков, Корпас Пастор, Ненкова, Севиля Муньос, Литовкина, Сулуага, Миткова, Калеро Фернандес и други.

В настоящия труд анализираме паремиите от гледна точка на лингвокултурологията и на етнолингвистиката, за да разгледаме не граматическия, а културния аспект на паремиите, да извлечем информация относно манталитета на българите и испанците, да разберем какви са познанията и разбиранията им за живота, да надникнем дори в най-интимните им и съкровени мисли. Етнолингвистичният анализ на паремиите на двата разглеждани езика откроява най-значимите културни феномени, отнасящи се до образа на жената и разкриващи отношението на тези две общества към нея.

Апробация на изследването. Основните постановки и резултатите от дисертационния труд са публикувани в 5 статии и са докладвани на 5 международни конференции: Международна конференция на младите учени (2013), Паисиеви четения (2013), Паисиеви четения (2014), Международна конференция на младите учени (2015), Паисиеви четения (2015).

Структура и обем на работата.

Дисертацията се състои от увод, изложение в пет глави, заключение и библиография. Всяка от петте глави има своя вътрешна структура, разделена на тематични групи и подгрупи, с цел по-задълбочен и строен анализ на разглежданите теми във всяка една от тях.

Общият обем на труда е 265 страници.

В увода се излага причината за извършване на изследването, посочват се обектът, задачите и основната цел на дисертационния труд, обяснява се неговата структура и причините за конкретната му подредба.

Съставянето и подредбата на корпуса на труда бе нелека задача по няколко причини. Контрастивният характер на дисертацията налага паремиите на двата езика да бъдат сравнявани и съпоставяни една с друга като се има предвид, че повечето от тях не са изцяло или дори частично съотносими нито структурно, нито лексикално, а само смислово. Второто затруднение се дължи на факта, че в испанския език съществува значително по-голям брой паремии, отнасящи се до образа на жената, отколкото притежава българският паремиологичен фонд. Българските примери, които бяха екскерпирани за изследването са около 500 на брой, за разлика от испанските, които наброяват около 10 000. Затова сме си позволили да направим тематичната подредба на корпуса, и съответно на дисертацията, спрямо темите, които са засегнати в българските паремии, изключвайки испанските примери, чиято тематика е чужда на българския паремиологичен фонд. Броят на включените в изследването испански паремии също е сведен приблизително до броя на българските, с цел корпусът да бъде по-балансиран, а съпоставката - възможно най-обективна.

В първа глава се излага теоретичната постановка на дисертационния труд, представя се кратък обзор на развитието и изследванията в областта на Фразеологията и Паремиологията, разяснява се същността на паремиите и се описват целите, подходът и методите за провеждане на научното изследване. В увода се излагат и бележки за мотивировката на труда, изграждането на корпуса и подбора на използваните паремии.

За Паремиологията, като за отделен поддял от науката за езика, започва да говори още Ломоносов (1755)¹ в своята *Руска граматика*, но тази наука преминава през много трудности и бива оспорвана неведнъж, докато успее да се обособи като пълноправен подраздел на Фразеологията. В крайна сметка отново руските учени са тези, които успяват да докажат нейните достойнства и причини да може да се нарече самостоятелна. В България тези идеи защитава научният колектив А. Андрейчин, Н.Костов и Е.Николов (1974: 141, 142), които първи включват в границите на Фразеологията и пословиците и поговорките. На Иберийския полуостров също са се водили разгорещени спорове относно мястото на паремиите в науката за езика. Това се дължи на големия интерес, който испанците проявяват към социалната, културна и

¹ Цит. по Ненкова, 2014: 21

антропологична информация, която тези изрази съдържат, но не толкова към техния граматичен анализ.

Ние изцяло подкрепяме широкото схващане за Фразеологията и по тази причина вярваме, че паремиите, макар и по своя смисъл неизменна част от фолклора на даден народ, са също така и неразделно цяло от лексикологичния му фонд и като такива могат да бъдат обект на всякакви лингвистични изследвания, в това число и на лингвокултурологични такива.

От своя страна Паремиите са израз на колективно познание и мъдрост, предавани през вековете от поколение на поколение и отразяващи пряко бита, културата, привичките, нагласите и ценностите на дадена общност. Освен психосоциални нагласи, те съдържат и информация за историята и средата на живот на обществото, което ги е създадо. Тези им особености ги правят безценен извор на данни, на базата на които може да се сравнява, съпоставя и анализира общото и различното в живота и поведението на отделни общества.

Базирайки се на паремиите можем условно да разделим живота на жената на три основни етапа - младост, зрелост и старост. Преминавайки през тях и следвайки естествения ход на живота, всяка жена попада последователно в характерни за нейния пол роли, които или я разглеждат като част от обществото, и затова наричаме *обществени*, или я отъждествяват с образите ѝ в рамките на семейно – родовите отношения, и тези образи ние наричаме *семеини*. Българския корпус от паремии, който както вече споменахме служи за основа на съпоставителния анализ в настоящия труд, ни разкрива, че в различните си възрасти жената бива назовавана чрез следните обществени и семеини образи: на *момиче* (*niña*), *мома* (*moza, doncella*²), *дъщеря* (*hija*), *сестра* (*hermana*), *булка* или *невеста* (*recién casada, novia*), *снаха* (*nuera*), *съпруга* (*esposa, mujer*), *домакиня* (*ama de casa*), *майка* (*madre*), *мащеха* (*madrastra*), *леля* (*tía*), *тъща* или *свекърва* (*suegra*), *баба* (*vieja, abuela*), *вдовица* (*viuda*), *понадия* и *монахиня* (*monja*). Това подробно изброяване на женските образи отразява структурата на нашия труд.

Важно е да се уточни, че мъжът по никакъв начин не бива пренебрегнат в този труд, защото той е основният говорител в него, мнението му е причината по-голямата част от паремиите да съществуват, и а дисертацията не би била пълна и не би могла да има претенции за изчерпателност, ако в нея не бъдат разгледани и паремии, отнасящи

² Млада, неомъжена жена

се до мъжкия образ, защото за всички е ясно, че както жената и мъжът, така и техните образи в културната словесна традиция не биха могли да бъдат обяснени един без друг.

Втора глава разглежда подробно живота на младата жена, като се спира върху образите на момичето, момата, булката, невестата, снахата, дъщерята и сестрата и пресъздава картината на най-ранния етап от живота ѝ. Представя се пълен образ на момата, чрез описание на нейните качества и добродетели, недостатъци и пороци, както и чрез начина, по който я възприемат мъжете. Установява се, че според разбиранията на двете разглеждани общества младото момиче не притежава много положителни черти, защото красотата, например, е характерна за възрастта ѝ даденост, а добротата е рядко срещана сред младите дами. За разлика от нас българите, испанците асоциират добродетелите на момичето с неговата религиозност, а ние българите вярваме, че мързелът, който е присъщ за всички младежи, е истински порок.

- *Дето има мома, вода няма; дето има ерген, дърва няма.*
- *La moza bailadora, en un año echará tela; y la que no baila, cada semana. (La moza bailadora, en un año echará tela; y la que no sabe, a menudo lo hace.)* (Пр. Игривата мома тъче едно платно цяла година; тази, която не обича да танцува, тъче по едно всяка седмица.)

Странностите в характера на младите жени се възприемат от българите и испанците като лошотия, а суетата е критикувана, защото според нас тя прикрива мързела и немарливостта на жените, а според иберийците е признак за глупост и неоснователно прахосничество.

Паремииите на двата народа свидетелстват за различни пороци сред младите жени: пиянство, гуляйджийство, безсрамие, похот. Всички те, обаче, са много опасни за доброто име и честта на младите жени, защото и двете патриархални общества в миналото са държали на запазването на непорочността на жената до встъпването ѝ в брак. Затова по-голямата част от тези паремии описват бедите, до които може да доведат непристойното поведение и непредпазливостта на момата. Препоръчват на младите дами, както и на техните родители начини за предпазване от позор и за запазване на семейната чест. Момичетата трябва да внимават с поведението си, да се преценява добре обкръжението им, както и да бъдат изолирани въкъщи, без прекалени контакти с външни хора, за да не се подлагат на риск. Същевременно, обаче, трябва тези мерки да се налагат до определено време, за да не остане момичето „стара мома“.

Паремииите ни показват, че според жените това название е срамна присъда, която всяка млада дама се стреми да избегне. Задомяването почти се превръща във въпрос на живот и смърт.

Други пороци на младите жени са: според българите разговорливост, неуважително поведение и клюкарстване, а според испанците липса на морал, безсмислено говорене, зиморничавост и образование.

Що се отнася до начина, по който мъжете ни представят младите дами, трябва да отбележим значителната разлика в броя паремии на двата езика, като испанските примери в подточката са в пъти повече от наличните български. Докато нашите господа се свенят да обсъждат младите жени, испанците никак не пестят коментарите си, повечето от които са със силно сексуален привкус.

- *Млада жена - старо вино.*
- *Más tira moza que sogá* (Пр. Момите по-силно дърпат от въже.)
- *Mujer moza y viuda, poco dura.* (Пр. Младата вдовица дълго не остава сама.)
- *La moza y la ciruela han de ser tiesas.* (Пр. Мома и слива, за да са най-хубави, трябва да са стегнати.)
- *Moza de Burgos, tetas y muslos.* (Пр. Момите от Бургос са целите гърди и бедра.)
- *Moza franca, bien juega del anca.* (Пр. Щедрата мома знае как да върти гъза.)
- *A la moza lozana, hechos y no palabras.* (Пр. С пищна мома не трябва думи, а дела.)
- *Si la moza fuera loca, anden las manos y calle la boca. (La moza loca, si es tonta, anden los brazos y calle la boca.)* (Пр. С луда мома ръцете да говорят, а устата да мълчи.)
- *A la moza y a la parra, alzallas la falda./ La moza y la parra no se ven hasta alzarla la falda.* (Пр. Моминска пола и лозница не се виждат какви са докато не ги разгърнеш.)

Говори се за възрастовата разлика между момичето и нейния кандидат-съпруг, като мненията по въпроса са силно противоположни, едновременно препоръчващи и отричащи голямата възрастова разлика между двамата.

Чрез паремии описваме всички аспекти от задомяването на младата жена. Още от нейното раждане се знае, че този така важен и деликатен за нея етап от живота не

може и не трябва да бъде избегнат. Предопределената раздяла с бащиния дом и родното семейство е повод както за радост, така и за тъга. Този момент в живота на жената поражда и много коментари относно появата на женската рожба в семейството, която го обрича да похарчи много средства, за да осигури на момичето достоен брак (зестра, чеиз). Говори се за финансовата тежест, която преди сватбата тегне в домовете на българи и испанци; за голямата загуба и тъга, която нашият народ понася, когато изпраща дъщерите си в чужд дом; за голямото безразличие и облекчение на испанците, когато бракът е вече факт, а трудностите по уреждането му са преминали.

Важни са множеството съвети, които двата народа дават по отношение както на бъдещата булка, така и на младоженеца. Мъжете много усърдно избират своите благоверни, като предявяват големи претенции към тях и дават „рецепти“ за това как да бъде намерена „перфектната съпруга“. Родителите на момите също отбират претендентите за съпруг на своите дъщери, но далеч нямат толкова много изисквания към тях и бързат да не изпуснат добро предложение за брак.

Образът на булката също е интересен, защото ни разкрива как преминава сватбеният ден за младата жена. По тази тема испанците отново имат изобилен паремиологичен фонд, но и скромният брой български паремии успяват да създадат атмосферата на важното събитие. Най-големите промени в живота на жената, обаче, настъпват след като празненството приключи и тя стъпи в пределите на новия си дом. Вече снаха, тя попада в сложни семейни взаимоотношения, особено обтегнати между нея и новата ѝ „майка“ – свекървата, а всички домашни я наблюдават, обсъждат и най-вече критикуват усилено.

Образите на дъщерята и сестрата също са поместени в настоящата глава, защото вярваме, че те ни се разкриват най-добре през младостта им, периодът, в който те все още не са напуснали бащиния си дом. Разгледаните примери тук не са много, но ни помагат да си изградим представа за връзката на младата жена с нейното собствено семейство.

Трета глава на дисертацията е посветена на образа и живота на зрялата жена, като семантичният анализ на паремиите се спира върху тези, отнасящи се до съпругата, домакинята и майката. Разглеждаме също и отношенията на мъжа и жената в брака, като се спираме върху темите за съперничеството за власт, надмощието на мъжа над жената, насилието в семейството. Описваме жената чрез добродетелите и недостатъците ѝ през погледа на мъжа ѝ, показваме какво поведение се изисква от

„добрата съпруга”. Образа на майката разкриваме най-детайлно чрез паремииите, които описват връзката между нея и децата ѝ.

Според обичаите и разбиранията на двете разглеждани от нас общества, жената навлиза в своята зрелост веднага след като прекрачи прага на новия си дом, вече в ролята на съпруга и домакиня. В трета глава представяме именно този времеви период от живота на нежния пол, през който детството вече е останало в миналото, но старостта все още не е загатнала за себе си. Това е времето, през което жената става съпруга и домакиня, сблъсква се с множеството отговорности и задачи на тези роли. Започва да съжителства със своя съпруг, с който не само са си взаимно нужни, но нерядко и трудно се разбират и спорят за лидерството в дома. Тези така сложни междуполови отношения нерядко водят до сериозни конфликти в семейството, които понякога дори достигат до крайности и прояви на домашно насилие.

Сред основните проблеми на семейната двойка е притеснението на мъжа, че името и достойнството му могат да бъдат опозорени от жена му. За да избегне срам, *силният* в семейството нерядко налага ограничения и забрани на съпругата си, които до такава степен я правят заложница на собствения ѝ дом, че тя почти се отъждествява с него.

- *Жената е къщна кукувица.*
- *Де няма жена, няма и къща*
- *Къща без жена се не върти.*
- *Къща без жена, геран (кладенец) без кофа. (Без жена къща- без кофа кладенец.)*
- *Къща без жена огън да я гори! (Къща без жена и мъж без пари огън да ги гори!)*
- *En casa sin mujer, ¿qué gobierno puede haber?* (Пр. В къща без жена, каква оправия може да има?)
- *Casa sin mujer, gente sin capitán.* (Пр. Къща без жена, екипаж без капитан.)
- *Donde no hay mano de mujer, poco aliño puede haber. (Donde no hay mujer, no hay aliño.)* (Пр. Където няма женска ръка, няма и оправия.)
- *La mujer es el guardián de la casa.* (Пр. Жената е пазителката на дома.)

През този период от живота на жената научаваме именно от съпруга ѝ най-много за нейните качества и недостатъци. Те по-скоро представляват изискванията на силния

пол към съпругата, но така или иначе, все пак научаваме, че лошите жени са много повече от добрите, същото се отнася и за мързеливите и немарливи, които почти ни карат да забравим за съществуването на работливи чистници. Освен това съпругите са най-често сребролюбиви прахосници, които не умеят да спестяват или разпределят семейния бюджет правилно.

Паремииите говорят и за интелекта на съпругите, като тук се наблюдава най-сериозното разминаване в гледните точки между испанци и българи. За разлика от нас, които вярваме, че умната жена е търсено, но рядко срещано богатство, испанците предпочитат съпругата да не блести с интелект, защото иначе би била прекалено трудна за контролиране. Мъжете силно се притесняват от женската хитрост и почти се страхуват от дамски сълзи, защото осъзнават, че това са методи на манипулация, които много бързо успяват да ги подчинят на женската воля. Говоренето на жените също е притеснително, защото може да е много жестоко, но най-често бива възприемано като досадно и ненужно.

Когато се стигне до въпроса за верността на съпругата, откриваме, че и двете разглеждани общества възприемат жените като изменчиви, похотливи същества, на които трябва да бъде налаган строг контрол, защото те самите не си поставят граници. Парадоксално, обаче, установихме, че лековатото женско поведение хем се критикува, хем се нрави на господата.

В настоящата глава разглеждаме и образа на майката, като не пропуснахме да анализираме зачеването, бременността и раждането. Обръщаме специално внимание на връзката ѝ с нейните деца, за да покажем защо това е единствената жена, която истински бива обичана, не е критикувана или обвинявана в почти нищо, само нейният образ е положителен. За да не е непълен анализът, излагаме паремии, които портретират и бащата.

- *Храната на детето пълни стомаха на майката.*
- *Пет пръста са на ръката - който и да отрежеш, все боли. (И на ръката пръстето не са еднакви, а не децата да са.)*
- *Сина го боли пръст, а майката – сърцето.*
- *Amor grande, amor de madre* (Пр. Най- голямата обич е майчината)

- *Amor de madre, que todo lo demás es aire. (No hay amor como el de la madre; que lo demás son humo y aire.)* (Пр. Само майчината обич е истинска, всичко останало е вятър)
- *Leche, sangre y manteca, todo de una teta.* (Пр. Прехрана, грижа и блага само от една ръка.)

Четвърта глава е посветена на възрастната жена - бабата, както и на нейния спътник в живота, дядото. В паремииите на двете разглеждани общества възрастната жена бива отъждествявана само с образа на бабата. В представите на българите и испанците, противно на общочовешката логика, която възприема старостта като най-мъдрата и достолепна възраст, старата жена е досадна, бавна, лакома, капризна, суетна и хитра. В паремииите ѝ се приписват единствено недостатъци, които не подхождат на възрастта и жизнения ѝ опит. Тя бива жестоко осмивана, а единственото качество, което само испанците загатват, че притежава, е грижовността.

- *Баба знае две и двеста.*
- *Баба ум не купува, ами продава.*
- *La que por mí se desvela, ésa es mi madre y mi abuela.* (Пр. Най-много ме обичат моите майка и баба.)

Образът ѝ неминуемо се свързва с този на дядото, който е описан по два коренно различни начина от двете разглеждани общества: докато испанците показват своята благодарност към възрастния човек за грижата и обичта, която дава на потомството си, българите критикуват поведението му, което точно както на бабата, не е подобаващо на възрастта му.

Важно е да отбележим, че в настоящата категория има оскъден брой паремии и на двата езика, което според нас е показател за малкия интерес на обществото към старостта на жената.

Пета глава разглежда образите на машехата, лелята, кумата, свекървата и тъщата, вдовицата, попадията и монахинята. Тези женските образи не бихме могли да поставим във възрастови рамки, независимо от това колко условни са те. Тук представяме жени, чиито обществени и семейно-родови роли са второстепенни, но не и маловажни. Доказателство за това е големият брой български и испански пословици и

поговорки, които описват мащехата, лелята, кумата, свекървата, тъщата, вдовицата, попадията и монахинята, и им приписват главно недостатъци и пороци. Тези примери са поредното доказателство за това, че независимо от положението си в обществото или в рамките на семейството, жената винаги бива по-скоро критикувана, отколкото хвалена, по-често хулена, отколкото одобрявана.

В заключението се обобщават изводите след направените изследвания, а именно:

- Според разбиранията на двете разглеждани от нас общества младата жена не притежава положителни черти. Единствените ѝ предимства са красотата, която се възприема като характерна за възрастта ѝ даденост, и добротата, но тя е рядко срещана сред младите дами.
- Недостатъците, които се приписват на младите жени, са мързелът, лошотия, суетата, немарливостта, глупостта и неоснователното прахосничество, разговорливостта, неуважителното поведение и клюкарстването, липсата на морал, безсмисленото говорене, зиморничавостта и образоваността.
- Паремии на двете общества свидетелстват и за различни пороци сред младите жени: пиянство, гуляйджийство, безсрамие, похот.
- Пословиците и поговорките дават и съвети за запазването на непорочността на жената до встъпването ѝ в брак, с цел предпазване от позор и за запазване на семейната чест. Същевременно, обаче, предупреждават и за опасността младата жена да остане „стара мома”, присъда, която всяка млада дама се стреми да избегне.
- Паремии със сексуален привкус по адрес на младите жени откриваме само на испански, но и на двата езика се засяга възрастовата разлика между момичето и нейния кандидат-съпруг, като мненията по въпроса са силно противоположни, едновременно препоръчващи и отричащи голямата възрастова разлика между двамата.

- Паремите описват и всички аспекти от задомяването на младата жена: предопределената раздяла с бащиния дом и родното семейство; финансовата тежест, която носи задомяването на дъщерята на българи и испанци; тъгата, която българите изпитват, когато изпращат дъщерите си в чужд дом; безразличието и облекчението на испанците, когато бракът е вече факт, а трудностите по уреждането му са преминали; фактът, че всички тези трудности правят женската рожба нежелана и в двата социума.

- Паремите описват претенциите и изискванията на мъжете към бъдещата съпруга, дават „рецепти“ за това как да бъде избрана тя. Изискванията към жениха не са толкова много.

- Фразеологизмите обрисуват и образа на булката, разкриват как преминава сватбеният ден за младата жена. Показват ни сложната връзка между снаха и свекърва.

- Според обичаите и разбиранията на двете разглеждани от нас общества, жената навлиза в своята зрелост веднага след като стане съпруга и домакиня и се сблъска с множеството отговорности и задачи на тези роли. Паремите описват подробно съжителството ѝ със съпруга, нуждата им един от друг, неразбирателствата помежду им, борбата за лидерството в дома, конфликтите в семейството и дори проявите на домашно насилие.

- Излиза наяве притеснението на мъжа, че името и достойнството му могат да бъдат опозорени от жена му и как това води до ограничения, забрани и затваряне на съпругата, която става заложница в собствения си дом.

- От съпруга научаваме кои са всички качества и недостатъци на жената, какви са изискванията на силния пол към съпругата. Паремите внушават, че лошите жени са много повече от добрите,

същото се отнася и за мързеливите и немарливи. Съпругите са сребролюбиви и не умеят да спестяват или разпределят семейния бюджет правилно.

- Паремите относно интелекта на съпругите представят най-голямото разминаване в гледните точки между испанци и българи. За нас умната жена е същинско богатство, а испанците предпочитат съпругата да не блести с интелект, защото иначе би била прекалено трудна за контролиране. Всички мъже, обаче, силно се притесняват от женската хитрост, страхуват се от дамските сълзи и говорене.
- И двете разглеждани общества възприемат жените като изменчиви, похотливи същества, на които трябва да бъде налаган строг контрол.
- Образът на майката е единственият обичан и не критикуван женски образ. Паремите ни дават информация и относно зачеването, бременността и раждането, относно връзката на майката с нейните деца, както и относно образа на бащата.
- Възрастната жена бива отъждествявана в паремите само с образа на бабата. В представите на българите и испанците тя е досадна, бавна, лакома, капризна, суетна и хитра, и затова бива жестоко осмивана, а единственото качество, което само испанците загатват, че притежава, е грижовността.
- И на двата езика съществува не малък брой пословици и поговорки, които разглеждат образите на обществено и семейно значими жени, които, обаче, са представени само в негативни окраски, притежават само недостатъци. Това са лелята, кумата, свекървата, тъщата, вдовицата, попадията и монахинята.

В заключение ще обобщим, че паремите като извор на колективно познание, опит и мъдрост, ни дават ценна културологична, антропологична и социолингвистична информация относно порядките, разбиранията и поведението на използващото ги

общество. Те носят духа на хората, които са извели общочовешките истини, изказани в тях; успяват да създадат една много жива и цветна картина на бита и поведението на социума; пренасят ни през времето и пространството, и ни правят част от обществото, което ги е породило; дават ни възможност да чуем гласовете на нашите прадеди.

Благодарение на тази им особеност успяхме да разкрием образа и живота на българките и испанките и да разберем, дали той е бил толкова различен за дамите на Балканите и Пиренеите, колкото е голямо и разстоянието между двете територии.

Установихме, че приликите в манталитета и поведението са много повече от разликите, като това неминуемо се дължи както на патриархалния строй на обществото в двете страни, така и на общочовешката логика, която не се мени по територия. Разбрахме, че българските и испанските жени имат много недостатъци, като лошотия, дяволия, лукавост, мързел, немарливост, кокетство, бърбивост, похотливост и др., с които, според паремиите, не могат да се сбогуват цял живот. Но независимо от традиционно отрицателния си образ, все пак се срещат и жени с положителни качества, изцяло противоположни на изброените по-горе и доказващи, че нежният пол има право на първостепенно място в обществото.

Безспорно в паремиите преобладава женомразкият език, с който обясняваме и по-големия брой критични пословици и поговорки. Но според нас той не е проява на нетърпимост към нежния пол, а по-скоро способ за налагане на контрол над него. В настоящия труд си пролича колко голям страх имат мъжете от женския ум, език и говор, поведение и действия, и се наблюдаваха немалко примери, препоръчващи всякакви методи на контрол, които да предотвратят евентуално опозоряване на силния пол. Установи се, че жената е превърната в пленница на собствения си дом: през младостта си, за да не опетни семейното име; през зрелостта си, за да не накърни достойнството на благоверния. Стана ясно, че е нежелана още от раждането, защото донася много трудности на дома. В по-късните етапи от живота си бива „моделирана” и обучавана, за да се хареса на мъжете и да им служи добре, малтретирана и пренебрегвана от тях, за да не създава проблеми, осмивана и критикувана за поведението си.

Но също така, паремиите ни я представиха и като обична и свидна дъщеря, милееща и жертвоготовна сестра, добра и подкрепяща съпруга, майка – светица.

Вярваме, че паремиологичните фондове на българи и испанци успяват да пресъздадат един жив, цветен и сравнително действителен образ на нежната половина от тези две общества.

Надяваме се, че настоящата дисертация допринася за разкриването на емпиричното познание, което испанските и българските паремии носят. Също така вярваме, че трудът може да послужи като основа за бъдещи анализ и изследвания в областта на джендър лингвистиката между други родствени и неродствени езици.

Справка за приносите на дисертацията

1. Корпусът на настоящият труд съдържа 582 български и 713 испански паремии за образа и живота на жената, и това го прави първия изграден подробен фонд от народни умотворения по тази тема на разглежданите два езика.
2. Изследването е първо по рода си в областта на паремиологията, съпоставящо конкретен аспект от живота на българите и испанците, базирайки се единствено на емпиричната информация, която се съдържа в народните мъдрости.
3. Дисертационният труд може да служи за база на следващи изследвания и да представлява интерес и за други изследователите в сферата на паремиологията и на лингвистиката като цяло.

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

„Образът на жената, отразен във фразеологичните изрази”, Международна конференция на младите учени, 13-15. VI. 2013: Съюз на учените в България, Научни трудове на Съюз на учените в Пловдив, Серия В. Техника и технологии, том. XVI, гр. Пловдив, 2013, с. 348-351

„La mujer y el hombre en la paremiología búlgara y española” (Мъжът и жената в българската и испанската паремиология), Паисиеви четения, 10-12. X. 2013: Научни трудове, том 51, кн. 1, сб. Б, гр. Пловдив, 2013, с. 277-287

„Добродетелите и пороците на младата жена отразени в българските и испанските паремии”, Паисиеви четения, 23-24. X. 2014: Научни трудове, том 52, кн. 1, сб. А, гр. Пловдив, 2014, с. 284-292

„Майката и майчинството в българските и испанските паремии”, Международна конференция на младите учени, 11-13. VI. 2015: Съюз на учените в България, Научни трудове на Съюз на учените в Пловдив, Серия Б., Естествени и хуманитарни науки, том. XVII, гр. Пловдив, 2015, с. 183-187

„Жената като обект на насилие в българските и испанските паремии”, Паисиеви четения, 29-31. X. 2015: Научни трудове, том 53, кн. 1, сб. А, гр. Пловдив, 2015, с. 702-710

Избрана библиография

Андрейчин, Костов, Николов, 1974: Андрейчин, Л., Костов, Н., Николов, Е. *Български език за институтите за начални учители*, изд. Народна Просвета, София, 1974

Андрейчин, 1983: Андрейчин, Л. и колегия *Граматика на съвременния български книжовен език*, том 2, Морфология, БАН, София, 1983

Арnaudов; Бурин; Вакарелски; Динеков; Осинин, 1963: Арnaudов М., Бурин И., Вакарелски Х., Динеков П., Осинин Д., *Българско народно творчество в дванадесет тома*, Т. 12, Изд. „Български писател”, София, 1963

Боров, Ганева, Атанасов, 1970: Проф. Боров, Т., д-р Ганева, В., Атанасов, Л. *Мъдростта на вековете – мисли, афоризми, крилати изречения и народни мъдрости от 30 столетия*, Изд. Наука и изкуство, София, 1970

Боске, 1982: Боске, И., *Más allá de la lexicalización*, BRAE, LXII, 225. 103-158

Виноградов, 1977: Виноградов, Виктор В. *Избранные труды. Лексикология и Лексикография.*, изд. Наука, Москва, 1977

Звегинцев, 1960: Звегинцев, В. *Положение лингвистики как науки*, Москва, 1960.

Ибраhимова, 1972: Ибраhимова, Г.Т. *Вопрось фразеологии в трудах академика В.В. Виноградова*, Бюллетень по фразеологии №1, Самарканд, 1972г., стр. 138-139

Калеро Фернандес, 1990: Calero Fernández, M. A., *La imagen de la mujer a través de la tradición paremiológica española (lengua y cultura)*, Estudio General de Lérida, 1990

Кано Ерера, 2002: Cano Herrera, Mercedes *Hombre y mujer en la cultura tradicional española.*, Изд. Actas, Madrid, 2002

Касарес, 1950: Касарес, Х., *Introducción a la lexicografía moderna*, Списание Испанска Филология, Мадрид, ЛП, 1950

Кацаров; Григоров, 1986: Григоров, Милко; Кацаров, Костадин *Български пословици и поговорки*, Изд. „Наука и изкуство”, София, 1986

Корпас Пастор, 1996: Corpas Pastor, G. *Manual de Fraseología española*, изд. Гредос, Мадрид, 1996

Корпас Пастор, 2003: Corpas Pastor, G. *Diez años de investigación en fraseología: análisis sintáctico-semánticos, contrastivos y traductológicos*, Изд. Vervuert/Iberoamericana, Frankfurt/Madrid, 2003.

Крида Алварес, 2001: Crida Álvarez, C.A. *La mujer en los refraneros español y griego. Estudio sociocultural a través de paremias contrastadas*, Изд. Paremia № 10, Мадрид, 2001

Кънчев, 2012: Кънчев, Иван *Español actual: clases de palabras y categorías*, Университетско Издателство „Свети Климент Охридски”, София, 2012

Ламирал, 1989: Ladmiral, Jean-Rene et Edmond Marc *La communication interculturelle*, Изд. Armand Colin, Париж, 1989.

Ларус: *Larousse Editorial, S. A. Diccionario de Refranes, 2001*, Barcelona: Larousse Editorial, S. A.

<<https://www.yumpu.com/es/document/view/14724467/seis-mil-refranes>> - интернет страницата е консултирана на 20.05.2015

Леон; Нуньес Де Гусман; Ескобар, 1804: León, L.; Núñez De Guzmán, F; Escobar, L. *Refranes o proverbios en castellano (Vol. 4)*, 1804, Madrid: M. Repullés.

Литовкина, 1996: Litovkina, T. A. *A Few Aspects of a Semiotic Approach to Proverbs, with Special Reference to Two Important American Publications*, *Semiotica*, 108–3/4, 307–380, 1996.

Марков, 2004 (под ред. на Г. Марков):

Етнография на България в три тома, Т. 1-3., БАН, София, 1980-1985, т.1, т. 3
История на българите. Късно средновековие и възраждане, Том II, Изд. „Знание”,
Книговедска къща „Труд”, София, 2004

Мартинес Гаридо, 2001: Martínez Garrido, E. *Palos, animales y mujeres. Expresiones misóginas, paremias y textos persuasivos.*// *Cuadernos de Filología Italiana*, Madrid, 2001, № 8, 79-98.

Миткова 2007: Mitkova, A. *Estereotipos del habla femenina en el refranero español.*// *Paremia*, № 16, Madrid: Paremia, 2007, 89 – 97

Миткова 2013: Миткова, А. *Жената и езикът в испанския социокултурен контекст*. София: Университетско издателство „Св.Климент Охридски”, 2013.

Нейков, Ценкова, Георгиев, Кучер, 1998: Нейков, Т., Ценкова, Е., Георгиев, Ц., Кучер, Ю., *Diccionario español – búlgaro*, Изд. Наука и изкуство, София, 1998

Нейков, Ценкова, Георгиев, Кучер, 1999: Ценкова, Е., Нейков, Т., 1999: *Diccionario búlgaro - español*, Изд. Наука и изкуство, София, 1999

Ненкова, 2013: Nénkova, V. *Sobre la traducción paremiológica. Análisis contrastivo español-búlgaro*, Timisoara: Colindancias, 4, 59-68, 2013.

Ненкова, 2014: Ненкова, В. *Fraseología contrastiva español – búlgaro: problemas de traducción*, Университетско издателство “Паисий Хилендарски”, Пловдив, 2014

Николаева; Йотов, 2007: *Да бъдеш жена*, превод и съставителство Силвия Николаева, Станимир Йотов „ИК „Пергамент”, 2007

Ничева; Спасова-Михайлова; Чолакова, 1974: Ничева, К., Спасова-Михайлова, С., Чолакова, Кр. *Фразеологичен речник на българския език*. Том 1, Изд. БАН, София, 1974

Ничева, 1983: Ничева, Кети *Българска Фразеология*, Софийски Университет „Климент Охридски”, София, 1983

Омайников, 2004: Омайников, Захари *Испански пословици с преводи и български съответствия*, Второ допълнено издание, Изд. „Хейзъл”, 2004

Пина Медина, 1990: Pina Medina, V.M. 1990 *El modismo: Perfil i carta de naturaleza, Estudios de filología inglesa: Homenaje al Doctor Pedro Jesús Marcos Pérez*, Departamento de Filología Inglesa de la universidad de Alicante, 1990

Пермяков, 1970: Пермяков, Г.Л., *От поговорки до сказки (Заметки по общей теории клише)*, Москва, изд. Наука, 1970, с. 8-9

Пермяков, 1988: Пермяков, Григорий Л. *Основы структурной паремологии*, изд. Наука, Москва, 1988

Речник с испански пословици и поговорки, 2001: *Diccionario de Refranes de la lengua Española*, Изд. Larousse, S.A., RBA Promociones Editoriales, S.L., Барселона, 2001

Сапорта и Беха, 1978: Сапорта и Беха, Енрике *Refranes de los judíos sefaradíes*, Барселона, Изд. Амелер, 1978

Сбарби, 1922: Sbarbi, J.M. *Diccionario de refranes, adagios, proverbios, modismos, locuciones y frases proverbiales de la lengua española recogidos y glosados por el ilmo. Sr. D. José María Sbarbi*, Изд. Los sucesores de Hernando, Мадрид, 1922

Севиля Муньос, М., 2000: Sevilla Muñoz, J. y Sevilla Munoz, M. *Técnicas de la “Traducción paremiológica” (francés-español)*, Vermont: Proverbium № 17, 369-386, 2000.

Семов, 1987: Семов, Марко *Българинът познат и непознат*, Военно издателство, София, 1987

Славейков, 1972: *Български притчи или пословици и характерни думи. Събрани от П.Р. Славейков*. Трето изд. под ред. на акад. М. Арнаудов, Изд. Български писател, София, 1972

Славейков, 2003: Славейков П. Р., *Български притчи или пословици и характерни думи*, Изд. „Захарий Стоянов”, София, 2003

Сосюр 1917 (1980): Сосюр, Фердинанд, *Curso de lingüística general*, испански превод и бележки от Мауро Арминьо, Мадрид: изд. Акал, 1980

Старева, 2005: Д. Ф. Н. Старева, Лилия *Български обичаи и ритуали*, Книговедска къща „Труд”, София, 2005

Стойкова, 2007: Стойкова, Стефана *Български пословици и поговорки*, ИК „Колибри”, София, 2007

Сулуага, 1980: Сулуага, А., *Introducción al estudio de las expresiones fijas*, Франкфурт на Майн, 1980

Телия, 1996: Телия, Вероника Николаевна *Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*, 240, Москва, 1996

Търновска, 2003: Tarnovska, O. *Una aproximación al refranero ucraniano*, Madrid: *Parémia* № 12, 107-114, 2003.

Узенева: Узенева, Елена *Джендър в български пословици*, Институт по славяноведене РАН, Москва

Фернандес Поснела, 1994: *Madres y suegras, doncellas y putas: roles femeninos en la narrativa oral tradicional*, Fernández Poncela, Anna M., *Anthropologica*; Vol. 12, No. 12 (1994); 89-102, <http://revistas.pucp.edu.pe/index.php/anthropologica/article/view/863/822>

Фернандес Понсела 2008: Fernandez Poncela, A. M. *Violencia de género: políticas, leyes y refranes.*// *Casa del Tiempo, vol I, época IV*, México D.F., 2008, № 4, 2-7

Хунседа, 1998: Junceda, L. *Diccionario de refranes, dichos y proverbios*, Madrid: Espasa, 1998.

Шански, 1969: Шанский, Н.М. *Фразеология современного русского языка*, 1969г., изд.2, стр. 27

Шейтанов, 1993: д-р Шейтанов, Н. *Сексуалната философия на българина (Увод в нашия национален фолклор)*, „Фолклорен Еротикон” съст. Флорентина Бадаланова, т. I, импресарско-издателка къща „Род”, София, 1993